

УДК 347.633

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2024/2.128-10>

Лілія РАДЧЕНКО, канд. юрид. наук, доц.

ORCID 0000-0002-3783-9489

e-mail: gli@online.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ "ПОДРУЖЖЯ" У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ, ПРАВІ ОКРЕМИХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ І СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Вступ. Досліджено особливості розуміння категорії "подружжя" у національному законодавстві, праві ЄС і нормативно-правових актах окремих іноземних держав, визначення умов та обмежень її тлумачення і застосування у практиці Суду справедливості ЄС та судовій практиці ЄСПЛ. Сформульовано висновки та пропозиції з удосконалення національної системи правового регулювання відносин подружжя.

Методи. У процесі визначення та аналізу трансформації нормативного регулювання відносин між подружжям у національному законодавстві, правовій доктрині й судовій практиці застосовано загальнофілософські та спеціально-юридичні методи дослідження соціальних закономірностей, правових явищ і юридичних категорій.

Результати. Визначено, що нині в Україні внаслідок норм публічного порядку не визнаються одностатеві шлюби чи партнерства, отже, члени таких сімей позбавлені права визнаватися подружжям із відповідними майновими й особистими наслідками (спадкування у першу чергу, права на усиновлення (удочеріння) за національним законодавством тощо). Аналіз законодавства й судової практики країн англо-американської правової системи (США, Великої Британії та Австралії) засвідчує визнання правового статусу подружжя незалежно від місця проживання подружжя. У країнах-членах ЄС держава має право обмежувати доступ до шлюбу. Водночас, відповідно до положень судової практики Суду справедливості ЄС та ЄСПЛ, якщо держава надає одностатевим парам альтернативне шлюбу визнання (зокрема у формі зареєстрованих партнерств), то вона не зобов'язана надавати таким парам правовий статус, ідентичний шлюбу, тобто поширювати на них категорію "подружжя".

Висновки. Ураховуючи європейські тенденції сприйняття одностатевих шлюбів і партнерств, а також розроблення в Україні проекту Закону "Про інститут реєстрованих партнерств", визначено можливість змін у перспективі законодавчого підходу в регулюванні зазначених відносин, що, загалом, відповідатиме загальноєвропейській практиці, тенденціям утвердження і захисту прав людини та її основоположних свобод.

Ключові слова: подружжя, шлюб, зареєстроване партнерство, ЄСПЛ, Суд справедливості ЄС.

Вступ

Одним із напрямів реалізації євроінтеграційних тенденцій розвитку державотворення України є приведення національного законодавства у відповідність до сучасних підходів права ЄС і країн-членів ЄС. Зазначене стосується також такої традиційної, усталеної та консервативної сфери правового регулювання, якою є шлюбно-сімейні відносини, у межах удосконалення якої необхідно брати до уваги основні тенденції та засади нормативної регламентації сімейних відносин у праві ЄС із врахуванням відповідної судової практики застосування норм сімейного права, сформованої у рішеннях Суду справедливості ЄС і рішеннях Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ).

Метою статті є дослідження особливостей розуміння категорії "подружжя" у національному законодавстві, праві ЄС і нормативно-правових актах окремих іноземних держав, визначення умов та обмежень її тлумачення і застосування у практиці Суду справедливості та судовій практиці ЄСПЛ, формулювання висновків і пропозицій з удосконалення національної системи правового регулювання відносин подружжя.

Проблематика правового регулювання сімейних відносин, як на національному рівні, так і крізь призму міжнародного приватного права, була предметом наукового дослідження українських науковців, зокрема Т. В. Боднар, А. С. Довгерт, О. В. Дзери, В. І. Кисіля, В. І. Труби та ін., а також представників правової доктрини іноземних держав.

Методи

У процесі визначення та аналізу трансформації нормативного регулювання відносин між подружжям у національному законодавстві, правовій доктрині та судовій практиці Суду справедливості ЄС і Європейського суду з прав людини було застосовано загальнофілософські та спеціально-юридичні методи дослідження соціальних закономірностей, правових явищ і юридичних категорій.

Зокрема, формально-юридичний метод використовувався у процесі дослідження актуального стану нормативного визначення категорії "подружжя" у національному законодавстві та судовій практиці; компаративістський метод було застосовано для аналізу іноземного, зокрема європейського, досвіду в досліджуваній сфері, що дозволило запропонувати напрями вдосконалення законодавства України у сфері сімейних відносин і прогнозувати тенденції до його подальшого розвитку.

Результати

Національне законодавство України не містить легального визначення категорії "подружжя", хоча в нормах Сімейного кодексу України (далі СК України) зазначене поняття доволі часто застосовується. Наприклад, СК України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права й обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів і усиновлених, інших членів сім'ї та родичів (ст. 1) (Сімейний кодекс України, 2002).

У ст. 3 СК України фіксується положення про те, що сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Отже, на підставі аналізу норм СК України, подружжям за національним законодавством визнаються дружина й чоловік, що формують сім'ю та пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки незалежно від факту їхнього спільного проживання.

Зазначене розуміння категорії "подружжя" базується також на положенні ст. 21 СК України, якою надається легальне визначення поняття "шлюб" як сімейного союзу жінки та чоловіка, зареєстрованого в органі державної

© Радченко Лілія, 2024

реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав і обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 21 СК України).

Інший підхід до розуміння категорії "подружжя" сформувався у практиці країн-членів ЄС, у тому числі у практиці Суду справедливості ЄС та ЄСПЛ. Зазначені аспекти мають братися до уваги законодавцем у процесі реформування засад правового регулювання сімейних відносин з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку національної правової системи у сенсі її адаптації та гармонізації до права ЄС.

Важливою для розуміння категорії "подружжя" у праві ЄС стала справа "Коман проти Румунії" (С-673/16), яка була предметом розгляду Суду справедливості ЄС (Суд справедливості ЄС. Коман проти Румунії). У цій справі судом було встановлено, що пан Коман, громадянин Румунії та США, разом із паном Гамільтоном, громадянином США, познайомилися в Нью-Йорку в червні 2002 року. Вони проживали разом у цьому місті з 2005 до 2009 року. Після цього пан Коман переїхав до Брюсселя, де почав працювати помічником у Європейському парламенті, тоді як пан Гамільтон залишився в Нью-Йорку. Пара офіційно одружилася в Брюсселі 2010 року.

У грудні 2012 року Коман та Гамільтон звернулися до відповідних органів із проханням надати інформацію про умови, за яких пан Гамільтон як громадянин країни, що не входить до ЄС, міг би набути право на проживання в Румунії на термін більше трьох місяців як член сім'ї пана Комана. У відповідь їм повідомили, що, згідно із Цивільним кодексом, шлюб між особами однієї статі в Румунії не визнається, тому пан Гамільтон може перебувати на території країни лише три місяці. Подовження права на тимчасове проживання на підставі возз'єднання сім'ї не може бути надано. Коман та інші подали позов до суду першої інстанції у Бухаресті. У своїй справі Коман та інші стверджували, що деякі положення Цивільного кодексу Румунії, зокрема ст. 277(2) та (4), суперечать Конституції. Вони наголошували, що відмова у визнанні прав на проживання для одностатевих пар, які уклали шлюб за кордоном, порушує конституційні гарантії права на особисте та сімейне життя, а також принцип рівності.

Суд першої інстанції передав справу до Конституційного суду Румунії для розгляду питання щодо неконституційності зазначених положень.

Конституційний суд Румунії зазначив, що справа стосується визнання шлюбу, укладеного за кордоном, між громадянином ЄС і його одностатевим партнером, громадянином третьої країни. Конституційний суд Румунії вирішив зупинити розгляд і звернувся до Суду ЄС із такими запитаннями: чи включає термін "дружина" у ст. 2(2)(а) Директиви 2004/38, з урахуванням Хартії, одностатеве подружжя, де один із партнерів є громадянином третьої країни, якщо шлюб був укладений відповідно до законодавства однієї з держав-членів ЄС? Якщо відповідь позитивна, то чи повинна приймаюча держава-член надавати право на проживання одностатевому подружжю громадянина ЄС більше трьох місяців?

Судом справедливості ЄС було встановлено, що термін "подружжя" у законодавстві стосується будь-якої особи, яка перебуває у шлюбі. Він є гендерно нейтральним згідно з Директивою 2004/38 і може охоплювати одностатеве подружжя громадянина Союзу. Шлюб між особами однієї статі, укладений у державі-члені відповідно до її законів, має визнаватися іншими державами-членами для надання права на проживання громадянину третьої країни, навіть якщо національне законодавство не визнає такі шлюби. Хоча держави-члени

зберігають право визначати шлюбні норми, вони повинні дотримуватись законів ЄС, зокрема права на свободу пересування. Відмова визнавати такі шлюби може порушити право громадян Союзу на вільне пересування та проживання (Суд справедливості ЄС. Коман проти Румунії).

Отже, Суд справедливості ЄС постановив, що, незважаючи на національне законодавство, Румунія повинна була визнати шлюб у контексті надання дозволу на перебування, зважаючи на права свободи пересування та проживання. Це рішення стало знаковим для права ЄС, оскільки поставило під сумнів національні обмеження щодо визнання шлюбів одностатевих пар у контексті прав ЄС на вільне пересування.

Прикметним у питанні щодо категорії "подружжя" у праві ЄС стало рішення у справі *Schalk and Kopf v. Austria* (European Court of Human Rights. Case of *Schalk and Kopf v. Austria*), що була предметом розгляду Європейського суду з прав людини.

У процесі розгляду справи ЄСПЛ установив, що заявники, народжені у 1962 та 1960 роках, є одностатевим паром, яка мешкає у Відні. У 2002 році вони звернулися до Управління з питань особистого стану з проханням про проведення необхідних формальностей для укладення шлюбу. Муніципальне управління Відня (магістрат) відхилило їхнє звернення. У своїй відповіді, посиляючись на ст. 44 Цивільного кодексу Австрії, управління зазначило, що шлюб можливий лише між особами різної статі.

У конституційній скарзі заявники стверджували, що відмова укласти шлюб порушує їхнє право на повагу до приватного й сімейного життя, а також принцип недискримінації. Вони наголошували, що поняття шлюбу еволюціонувало з моменту введення Цивільного кодексу у 1812 році, і що народження та виховання дітей більше не є обов'язковими аспектами шлюбу. Сучасне розуміння шлюбу, на їхню думку, передбачає сталий союз, що охоплює всі сфери життя. Окрім того, заявники вказали на порушення їхнього права на мирне володіння майном. Вони стверджували, що, у разі смерті одного з партнерів у гомосексуальній парі, інший зазнає дискримінації, адже опиниться у значно менш вигідній позиції з погляду податкового законодавства порівняно з партнером у традиційній подружній парі.

Конституційний суд Австрії відхилив скаргу заявників, аргументуючи це тим, що ні принцип рівності, закріплений у Федеральній Конституції Австрії, ні Європейська конвенція з прав людини не вимагають розширення поняття шлюбу, яке пов'язане з можливістю батьківства, на відносини іншого характеру. Факт, що одностатеві відносини підпадають під визначення приватного життя і користуються захистом ст. 8 Конвенції, яка забороняє дискримінацію за необ'єктивними ознаками, не зобов'язує змінювати законодавство про шлюб.

Суд не вирішував питання про порівнянність ситуацій одностатевих і різностатевих пар, але виходить із того, що обидві групи мають подібну потребу в юридичному визнанні своїх стосунків. Заявники стверджували, що вони зазнали дискримінації через відсутність доступу до шлюбу й альтернативного юридичного визнання до 1 січня 2010 р., коли набув чинності закон про зареєстроване партнерство.

ЄСПЛ, розглядаючи це питання, визначив, що оскільки з 2010 року заявники можуть укладати зареєстроване партнерство, то питання про відсутність альтернативного визнання на момент подання заяви не підлягає розгляду. Водночас Суд визнає, що в Європі формується консенсус щодо юридичного визнання одностатевих пар, хоча більшість держав досі цього не роблять.

Щодо аргументу заявників про дискримінацію через відмінності між статусами шлюбу та зареєстрованого

партнерства, Суд вважає, що держави мають право обмежувати доступ до шлюбу. Якщо держава надає одностатевим парам альтернативне визнання, то вона не зобов'язана надавати статус, ідентичний шлюбу. Закон про зареєстроване партнерство пропонує правовий статус, подібний до шлюбу, хоча існують деякі суттєві відмінності, зокрема в батьківських правах. Суд не вважає, що держава перевищила свою свободу розсуду щодо прав і обов'язків, які надаються зареєстрованим партнерам. Загалом, Суд не виявив порушення ст. 14 у поєднанні зі ст. 8 Конвенції (European Court of Human Rights. Case of Schalk and Kopf v. Austria).

Таким чином, зазначена справа стала переломним моментом для одностатевих пар в Європі, оскільки закріпила ідею рівного ставлення до сімейного життя для всіх пар. Водночас ЄСПЛ у цій справі чітко визначив, що національне законодавство не обов'язково має надавати таким відносинам статус шлюбу, а наявність альтернативного статусу цих відносин у формі зареєстрованого партнерства є достатньо умовою для реалізації прав і свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод.

Важливе значення для розуміння категорії "подружжя" має судовою практика окремих європейських держав. Наприклад, в Італії предметом судового розгляду була справа, що стосувалася одностатевих пар, які хотіли укласти шлюб, але їм було заборонено це робити, оскільки національне законодавство Італії дозволяло укладати шлюб лише між особами протилежної статі. Такі особи подали позов про дискримінацію до Трентського трибуналу, який був відхилений у 2009 р. Потім вони подали позов до Апеляційного суду Трента, який передав розгляд справи до Конституційного суду Італії. Конституційний Суд у 2010 р. визнав конституційну скаргу неприйнятною. У зв'язку із цим апеляційний суд відмовив у задоволенні позову повністю (Oliari e altri. c Italia).

Апеляційний суд Трента зазначив, що Конституція не встановлює вимог до укладення шлюбу, але Цивільний кодекс встановлює, і він точно передбачає, що однією з таких вимог є те, що подружжя має бути протилежної статі. Таким чином, шлюб між особами однієї статі не відповідає одній із найважливіших вимог для того, щоб зробити його дійсним правовим актом, а саме різниці у статі між сторонами. У будь-якому випадку обмеження положень закону не могли становити дискримінацію, оскільки обмеження, яких зазнали заявники, були такими самими, як і ті, що застосовувалися до всіх осіб.

Конституційний суд Італії також визнав, що стосовно ст. 3 Конституції щодо принципу рівності відповідне законодавство не створює необґрунтованої дискримінації, ураховуючи, що одностатеві союзи не можна вважати рівноцінними шлюбу. Навіть ст. 12 Європейської конвенції з прав людини та ст. 9 Хартії основоположних прав не передбачають повної рівності між одностатевими союзами та шлюбами між чоловіком і жінкою, оскільки це питання регулювалося національним законодавством, про що свідчать різні підходи держав-членів ЄС (Oliari e altri. c Italia).

Отже, судові органи Італії встановили відсутність ознак дискримінації у нормах національного законодавства і частині заборони укладання шлюбу між особами однієї статі, оскільки зазначені вимоги до шлюбу є обов'язковими для всіх учасників правових відносин, а не лише щодо конкретних учасників судового процесу.

У США відбулися також зміни у розумінні категорії "подружжя" у практиці діяльності органів державної влади відповідно до позиції судової практики. Так, у 2015 р. Комісія із цінних паперів і бірж США (SEC – U.S.

Securities and Exchange Commission) випустила пояснювальні вказівки, щоб роз'яснити, як вона тлумачитиме терміни "дружина" та "шлюб" у світлі рішення Верховного суду США (SEC, 2015) у справі "Сполучені Штати проти Віндзора" (United States v. Windsor).

Суд постановив у справі "Сполучені Штати проти Віндзора", що розділ 3 Закону про захист шлюбу, який визначав шлюб для цілей федерального закону як союз між одним чоловіком і однією жінкою, є неконституційним.

Відповідно до роз'яснень (SEC, 2015), Комісія із цінних паперів і бірж тлумачить терміни "дружина" та "шлюб" у тих випадках, коли вони містяться у федеральних статутах про цінні папери, правилах і нормах, оприлюднених відповідно до цих статутів, релізах, наказах і будь-яких вказівок, виданих SEC або його персоналом, включаючи особу, яка перебуває у шлюбі з особою однієї статі, якщо пара перебуває в законному шлюбі згідно із законодавством штату, незалежно від місця проживання особи.

Таким чином, з позиції судової практики та роз'яснень державних органів США, шлюб утворюють також особи однієї статі, якщо пара перебуває в законному шлюбі згідно із законодавством штату, незалежно від фактичного місця проживання таких осіб.

Подібний підхід до розуміння категорій "подружжя" та "шлюб" закріплюється у законодавстві інших країн англо-американської системи права. Наприклад, у Великій Британії у 2013 році парламент ухвалив закон про шлюб (одностатеві пари) Marriage (Same Sex Couples) Act 2013 р. (Trott, 2022), який запровадив одностатеві шлюби в Англії та Уельсі (Trott, 2022). Одностатеві весілля почалися 29 березня 2014 року, однак положення закону набули чинності 13 березня 2014 року, тобто одностатеві шлюби, укладені за кордоном, визнаються із цієї дати. Водночас із 2005 року було доступне цивільне партнерство для одностатевих пар у Сполученому Королівстві, що передбачало права й обов'язки, практично ідентичні правам та обов'язкам унаслідок цивільного шлюбу.

Зазначимо також, що з 27 лютого 2023 року було збільшено мінімальний вік для укладення шлюбу до вісімнадцяти років згідно із законом про шлюб і цивільне партнерство (мінімальний вік) Marriage and Civil Partnership (Minimum Age) Act 2022. Закон також містить положення, згідно з якими правопорушенням є спонукання особи до 18 років до релігійної чи цивільної церемонії, навіть якщо вона не є юридично обов'язковою (Trott, 2022).

В Австралії у 2017 році уряд прийняв поправку до закону про шлюб 1961 року, яка легалізувала одностатеві шлюби (Definition of Marriage Under Australian Family Law). Визначення шлюбу, яке містилося у первинній редакції закону як "союз чоловіка та жінки, за виключенням усіх інших, добровільно укладений на все життя", було змінено. Чинна редакція розділу 5 закону про шлюб 1961 року визначає шлюб як союз двох людей за виключенням усіх інших, що добровільно укладений на все життя. Формулювання у цьому законі визначення шлюбу як союзу двох людей означає, що шлюб може укладатися між двома людьми незалежно від статі. Стаття одного з партнерів або іншого з подружжя не має значення (Definition of Marriage Under Australian Family Law.).

Таким чином, аналіз новітнього законодавства та судової практики країн англо-американської правової системи (США, Великої Британії та Австралії) засвідчує визнання шлюбом і, отже, закріплення правового статусу подружжя незалежно від статі учасників такого союзу, укладеного законно за національним законодавством відповідної держави або штату.

Дискусія і висновки

Підсумовуючи проведений аналіз категорії "подружжя" у національному праві, праві окремих іноземних держав і практиці ЄСПЛ та Суду справедливості ЄС, зазначимо, що нині в Україні внаслідок норм публічного порядку не визнаються одностатеві шлюби чи партнерства, отже, члени таких сімей позбавлені права визнаватися подружжям із відповідними майновими й особистими наслідками (такими як право на спадкування у першу чергу, права на усиновлення (удочеріння) за національним законодавством тощо).

Аналіз законодавства й судової практики країн англо-американської правової системи (США, Великої Британії та Австралії) засвідчує визнання правового статусу подружжя незалежно від статі учасників шлюбу, укладеного законно відповідно до національного законодавства, незалежно від місця проживання подружжя.

У країнах-членах ЄС держави мають право обмежувати доступ до шлюбу. Водночас, відповідно до положень судової практики Суду справедливості ЄС та ЄСПЛ, якщо держава надає одностатевим парам альтернативне шлюбу визнання (зокрема у формі зареєстрованих партнерств), то вона не зобов'язана надавати таким парам правовий статус, ідентичний шлюбу, тобто поширювати на них категорію "подружжя".

Водночас, урахуовуючи європейські тенденції сприйняття одностатевих шлюбів і партнерств, а також розроблення в Україні проекту Закону "Про інститут реєстрованих партнерств" № 9103 від 13.03.2023 (Проект Закону ..., 2023), зазначимо можливість змін у перспективі законодавчого підходу в регулюванні таких відносин, що, загалом, буде відповідати загальноєвропейській практиці, тенденціям утвердження і захисту прав людини та її основоположних свобод.

Список використаних джерел

- Проект Закону "Про інститут реєстрованих партнерств" від 13.03.2023 № 9103. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>
- Сімейний кодекс України. (2002). Закон від 10 січня 2002 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Суд справедливості ЄС. Коман проти Румунії (C-673/16). <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&p/ageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1655871>

Definition of Marriage Under Australian Family Law. <https://jbsolicitors.com.au/definition-of-marriage/>.

European Court of Human Rights. CASE OF SCHALK AND KOPF v. AUSTRIA. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-99605%22%22>

Oliari e altri. c Italia | ARTICOLO29. articolo29 famiglia, orientamento sessuale, identità di genere. <https://www.articolo29.it/tag/oliari-e-altri-c-italia/>.

SEC. (2015). Issues Guidance Clarifying Its Interpretation of "Spouse" and "Marriage" in Light of US v. Windsor. <https://content.next.westlaw.com/practical-law/document/199156aaa169a11e598db8b09b4f043e0/SEC-Issues/-Guidance-Clarifying-Its-Interpretation-of-Spouse-and-Marriage-in-Light-of-US-v-Windsor?viewType=FullText&ppcid=03de62c81a0742429e9cae52dd/cc488c&originationContext=knowHow&transitionType=KnowHowItem&contextData=%28sc.Default%29/>

Trott, Sandra. (2022). New marriage law 2022: legal age for marriage changes in England and Wales. *Holmes & Hills Solicitors*. <https://www.holmes-hills.co.uk/news/2022/may/legal-age-for-marriage-change-in-england-and-wales/>

United States v. Windsor (133 S. Ct. 2675 (June 26, 2013)). [https://content.next.westlaw.com/Glossary/PracticalLaw/12e45ae28642211e38578f7ccc38dcbee?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://content.next.westlaw.com/Glossary/PracticalLaw/12e45ae28642211e38578f7ccc38dcbee?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))

References

Court of Justice of the EU. Coman v. Romania (C-673/16) [in Ukrainian]. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&/pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1655871>

Definition of Marriage Under Australian Family Law. <https://jbsolicitors.com.au/definition-of-marriage/>.

Draft Law "On the Institute of Registered Partnerships" of March 13, 2023 No. 9103 [in Ukrainian]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>

European Court of Human Rights. CASE OF SCHALK AND KOPF v. AUSTRIA. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-99605%22%22>

Family Code of Ukraine. (2002). Law of January 10, 2002 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Oliari and others. v. Italy article29 family, sexual orientation, gender identity [in Italian]. <https://www.articolo29.it/tag/oliari-e-altri-c-italia/>.

SEC. (2015). Issues Guidance Clarifying Its Interpretation of "Spouse" and "Marriage" in Light of US v. Windsor. <https://content.next.westlaw.com/practical-law/document/199156aaa169a11e598db8b09b4f043e0/SEC-Issues/-Guidance-Clarifying-Its-Interpretation-of-Spouse-and-Marriage-in-Light-of-US-v-Windsor?viewType=FullText&ppcid=03de62c81a0742429e9cae52dd/cc488c&originationContext=knowHow&transitionType=KnowHowItem&contextData=%28sc.Default%29/>

Trott, Sandra. (2022). New marriage law 2022: legal age for marriage changes in England and Wales. *Holmes & Hills Solicitors*. <https://www.holmes-hills.co.uk/news/2022/may/legal-age-for-marriage-change-in-england-and-wales/>

United States v. Windsor (133 S. Ct. 2675 (June 26, 2013)). [https://content.next.westlaw.com/Glossary/PracticalLaw/12e45ae28642211e38578f7ccc38dcbee?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://content.next.westlaw.com/Glossary/PracticalLaw/12e45ae28642211e38578f7ccc38dcbee?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))

Отримано редакцією журналу / Received: 27.10.24

Прорецензовано / Revised: 11.11.24

Схвалено до друку / Accepted: 29.11.24

Liliya RADCHENKO, PhD (Law), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7372-7134

e-mail: gli@online.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UNDERSTANDING THE CATEGORY OF "SPOUSES" IN NATIONAL LAW, THE LAW OF SOME FOREIGN STATES AND IN JUDICIAL PRACTICE

Background. The article examines the peculiarities of understanding the category of "spouses" in national legislation, EU law, and the regulatory legal acts of certain foreign states. It analyzes the conditions and limitations of this category's interpretation and application in the practice of the Court of Justice of the EU and the judicial practice of the ECHR. Based on the findings, the article formulates conclusions and proposes measures to improve the national system of legal regulation of marital relations.

Methods. Both general philosophical and specific legal methods were employed to study and analyze the transformation of the regulatory framework governing marital relations in national legislation, legal doctrines, and judicial practice. These methods facilitated the examination of social patterns, legal phenomena, and legal categories.

Results. It has been determined that currently, in Ukraine, due to the norms of public order, same-sex marriages or partnerships are not recognized. Accordingly, members of such families are deprived of the right to be recognized as spouses with the corresponding property and personal consequences (inheritance in the first place, the right to adopt (adopt) under national law, etc.).

An analysis of the legislation and judicial practice of the countries of the Anglo-American legal system (USA, Great Britain, and Australia) confirms the recognition of the legal status of spouses regardless of the gender of the participants in the marriage, legally concluded in accordance with national law, regardless of the place of residence of the spouses.

In the EU member states, states have the right to restrict access to marriage. At the same time, according to the provisions of the case law of the Court of Justice of the EU and the ECHR, if the state grants same-sex couples an alternative recognition to marriage (in particular, in the form of registered partnerships), it is not obliged to grant such couples a legal status identical to marriage, that is, to extend the category of "spouses" to them.

Conclusions. Considering European trends in recognizing same-sex marriages and partnerships, as well as Ukraine's development of a draft law on registered partnerships, the article explores the possibility of future changes in the legislative approach to regulating these relationships. Such changes would align with broader European practices and trends in promoting and protecting human rights and fundamental freedoms.

Keywords: spouses, marriage, registered partnership, ECHR, EU Court of Justice.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.